
WAAR
BLÉÉF
JE?

Dat sommige mensen altijd te laat komen, is geen gemakszucht. 'Zij hebben een andere tijdperceptie.'

// tekst: Romy Veul
// illustraties: Susanna Gentili

‘Je hebt mazzel’, zegt de buschauffeur als hij de deur speciaal voor mij opendoet. Hij wilde net wegrijden. Eerlijk is eerlijk: het gebeurt vaker dat ik hijgend en puffend op het laatste nippertje kom aanfietsen bij de bushalte. Dan hoop ik vurig dat de bus – net als ik – twee minuten vertraging heeft.
Welke slappe smoes ik ook gebruik, van de kat die heeft overgegeven tot mijn zoekgeraakte fietssleutel, feit is dat ik simpelweg te laat van huis ben vertrokken. In tien jaar tijd heb ik nog nooit een werkdeadline gemist. Maar ik ben wel die vreselijk irritante persoon op wie mijn vriend altijd moet wachten als we naar een verjaardag gaan. Komen mensen bij mij op bezoek? Dan is de kans groot dat ik vlak voor aanvang nog met de zweetdruppels op mijn voorhoofd een stofzuiger door het huis haal. Hoe kan het dat de één altijd te laat komt, terwijl een ander er geen moeite mee heeft om op tijd te zijn?

MONO- OF POLYCHROON

Voor mij en andere telaatkomers is het wellicht een schrale troost dat structureel te laat komen lang niet altijd een kwestie is van slordigheid. Onderzoek wijst uit dat het ook te maken heeft met hoe je naar tijd kijkt. De Amerikaanse antropoloog Edward Hall introduceerde de begrippen ‘monochroon’ en ‘polychroon’. Wie monochroon door het leven gaat, plant dingen strak achter elkaar en gaat lineair met tijd om. De ene activiteit volgt de andere op en taken lopen nauwelijks door elkaar heen. Polychrone mensen doen daarentegen vaker aan multitasken en gaan flexibeler om met begin- en eindtijden. Een monochroon persoon vindt dat een meeting stipt om tien uur begint en om elf uur eindigt. Zijn polychrone collega gelooft dat de meeting begint als iedereen er is en zal na afloop blijven plakken voor een spontaan gesprek. Doordat ze anders naar tijd kijken, komen polychrone mensen vaker te laat, is het idee. Een voor de hand liggende verklaring is dat mensen zich al multitaskend minder bewust zijn van de tijd. Onderzoek van de Amerikaanse hoogleraar psychologie Jeffrey Conte van de San Diego State University ondersteunt dat. Conte onderzocht in 2003 hoe vaak 181 treinmachinisten in New York City te laat kwamen en wat hun tijdperceptie was. Het bleek dat de machinisten die graag multitasken, en daarmee polychroon door het leven zouden gaan, vaker te laat op het werk verschenen.

ZEVEN TYPES

Bij te laat komen spelen ook persoonlijkheidskenmerken mee, blijkt uit ander onderzoek van Conte uit 2001. Studenten die volgens zijn enquête een ‘type A-persoon’ zijn – competitief en taakgericht ingesteld – schatten gemiddeld dat een minuut na 58 seconden voorbij is. ‘Type B’-personen, die meer ontspannen en relatiegericht zijn, hebben een andere tijdperceptie: zij denken pas na 77 seconden dat de minuut om is. Zij komen, aldus Conte, dan ook ook vaker te laat. Maar volgens journalist Vera Spaans is het te kort door de bocht om te zeggen dat prestatiegerichte mensen altijd op tijd en ontspannen personen altijd te laat zijn. Zij schreef het boek *Te laat* nadat ze zelf al jarenlang vaker wel dan niet te laat kwam opdagen. ‘Veel karakters bevinden zich ergens tussen A en B’, aldus Spaans. Het is daarom onterecht – zo laat ook onderzoek zien – dat we bij te laat komen vooral aan laksheid of

onverschilligheid denken. Zo is de *planning fallacy* een algemeen bekend concept, bedacht door psychologen Daniel Kahneman en Amos Tversky. Dit houdt in dat mensen structureel onderschatten hoeveel tijd een taak werkelijk kost. Ze focussen al te optimistisch op het beste scenario, baseren schattingen op eerdere, vaak te rooskleurige ervaringen en negeren externe factoren, zoals onvoorziene vertragingen. Die verkeerde inschatting werkt te laat komen dan weer in de hand. Meerdere studies toonden aan dat ADHD daarbij nog eens een versterkende rol kan spelen.
Timemanagementspecialist Diana DeLonzor deed onderzoek aan de San Francisco State University naar chronisch te laat komen, de oorzaken daarvan en de psychologische kenmerken van late versus stipte mensen. In haar boek *Never be late again. 7 cures for the punctually challenged* beschrijft ze zeven types telaatkomers. Ten eerste zijn er de goedpraters, die altijd wel een – in hun ogen – goede reden hebben om te laat te verschijnen. Ten tweede noemt DeLonzo regelaars, die hun tijd erg optimistisch inschatten en geneigd zijn om van alles tegelijk te doen. De derde categorie bestaat uit deadlinesurfers: mensen die een kick krijgen van de adrenaline die uitstelgedrag met zich meebrengt. Als vierde zijn er hedonisten: mensen die liever geen opofferingen doen om op tijd te komen en bijvoorbeeld graag eerst op hun gemak een gesprek afronden. De vijfde categorie zijn de rebellen, die uit principe niet aan de (tijds)normen van de maatschappij voldoen. Als zesde heb je de verstrooide professoren: snel afgeleid, bijvoorbeeld door een appje, een telefoontje of iemand die een gesprek aanknoopt. Soms komt dit door neurodivergentie: mensen met AD(H)D en dyslexie hebben hier vaker last van. De laatste categorie die DeLonzo beschrijft, zijn de vermijders. Zij komen vanuit angst te laat, bijvoorbeeld omdat ze niet de ongemakkelijke eerste gasten willen zijn op een buurtbarbecue.

CULTURELE NORMEN

Te laat komen wordt in de ene cultuur sterker afgekeurd dan in de andere. Dat beaamt Wendelien van Eerde, universitair hoofddocent organisatiepsychologie aan de Amsterdam Business School van de Universiteit van Amsterdam, in een artikel in *De Volkskrant*. Nederland is volgens haar een 'monochrone samenleving'. Het zit in onze cultuur ingebakken dat afspraken beginnen op de afgesproken tijd en dat we onze dagen strak plannen. Je maakt geen vrienden als je zonder excuses tien minuten te laat bij een vergadering komt aankakken.
Maar er zijn ook landen, met name in Zuid-Amerika, rond de Middellandse Zee en in regio's met een slechtere infrastructuur, die meer polychroon zijn. In *mañana mañana*-culturen kijken mensen je juist vreemd aan als je precies op tijd komt. 'Wie in Brazilië op het aanvangstijdstip op een feestje arriveert, brengt de gastvrouw ernstig in verlegenheid. Die is

Het is onterecht dat we bij te laat komen vooral aan laksheid of onverschilligheid denken

dan nog lang niet klaar', zegt Van Eerde in Spaans' boek *Te laat*.
Die culturele verschillen blijken ook uit onderzoek van Robert Levine, een psychologiehoogleraar aan de California State University. Hij deed op een nogal opmerkelijke manier onderzoek naar de leefsnelheid in 31 landen. Hij keek naar het gemiddelde looptempo op straat, de snelheid waarmee postkantoormedewerkers een brief frankeren en de accuraatheid van openbare klokken. Zijn conclusie luidt dat Brazilië, Indonesië en Mexico de minst snelle landen zijn. Japan en diverse West-Europese landen zijn koplopers qua snelheid. En Nederland? Wij hebben met onze negende plek het tempo er ook stevig in zitten.

UITERSTE VERTREKTIJD

Voor de mensen die van nature minder goed gedijen in onze strak plannende samenleving, is er hoop. Productiviteitsexpert Björn Deusings, eigenaar van trainingsbureau Tijdwinst, is ervan overtuigd dat op tijd komen voor bijna iedereen mogelijk is. 'Het begint met niet langer tegen jezelf zeggen dat je nu eenmaal een telaatkomer bent. Bij sollicitatiegesprekken of ziekenhuisafspraken komt ook bijna iedereen op tijd. Als er veel van afhangt, lukt het wel om tijdig te vertrekken. Je hebt het dus in je.'
Het helpt ook om jezelf steeds voor te houden waarom op tijd komen belangrijk voor je is. 'Doe je het niet voor de ander, dan doe je het wel voor jezelf', vindt Deusings. 'Het is voor jezelf ook niet prettig om gestrest in de auto te zitten. Die stress neem je mee de afspraak in. Pak liever een trein eerder of stap een half uur te vroeg in de auto. Als je erg bijtijds aankomt, kun je altijd even je laptop openklappen of je in een koffietentje voorbereiden op de afspraak.'
Wat ook helpt? Reken terug hoe laat je moet vertrekken om, zelfs bij oponthoud, op tijd te komen. Deusings: 'Stel, je moet ergens om tien uur zijn, bent vijf minuten kwijt aan de zoektocht naar een parkeerplek en staat mogelijk tien minuten in de file. Zo kun je je uiterste vertrektijd berekenen. Stel ook een notificatie in voor vijf minuten vóór de uiterste vertrektijd. Laat alles uit je handen vallen als je deze notificatie ziet.'
Ikzelf zet sinds kort trouw een wekker op vijf minuten voordat ik de deur uit moet. Op die momenten weet ik: jas aan en gaan. Of het wat oplevert? Jazeker, het komt regelmatig voor dat ik drie minuten 'te vroeg' bij de bushalte sta. Apetrots ben ik dan uiteraard. //

Ontspannen en relatiegerichte mensen denken pas na 77 seconden dat de minuut om is

J. M. Conte & R. R. Jacobs, *Validity evidence linking polychronicity and big five personality dimensions to absence, lateness, and supervisory performance ratings*, Human Performance, 2003 / J. M. Conte, e.a., *Incremental validity of time urgency and other Type A subcomponents in predicting behavioral and health criteria*, Journal of Applied Social Psychology, 2001 / R. A. Levine, *Geography of time. The temporal misadventures of a social psychologist, or how every culture keeps time just a little bit differently*, Oneworld Publications, 2006.

